

Den danske folkeskole er i disse år under forandring, og evaluering tjener som et redskab i denne proces. Således lyder hovedargumentet i denne artikel. Men evaluering er ikke et entydigt begreb, hvorfor det heller ikke er lige gyldigt, hvorledes det forstås og praktiseres i skolen. Det er således af afgørende betydning for fremtidens folkeskole, hvorvidt evalueringer primært anses og anvendes som et didaktisk arbejdsredskab for lærerne, eller om evalueringer hovedsagelig skal fungere som redskab til måling af effekten af den førte skolepolitik. I artiklen diskuteres, hvad det vil betyde for folkeskolen, hvis det bliver sidstnævnte evalueringssyn, der danner udgangspunkt for skolens brug af evaluering.

Evaluering som redskab til forandring af folkeskolen

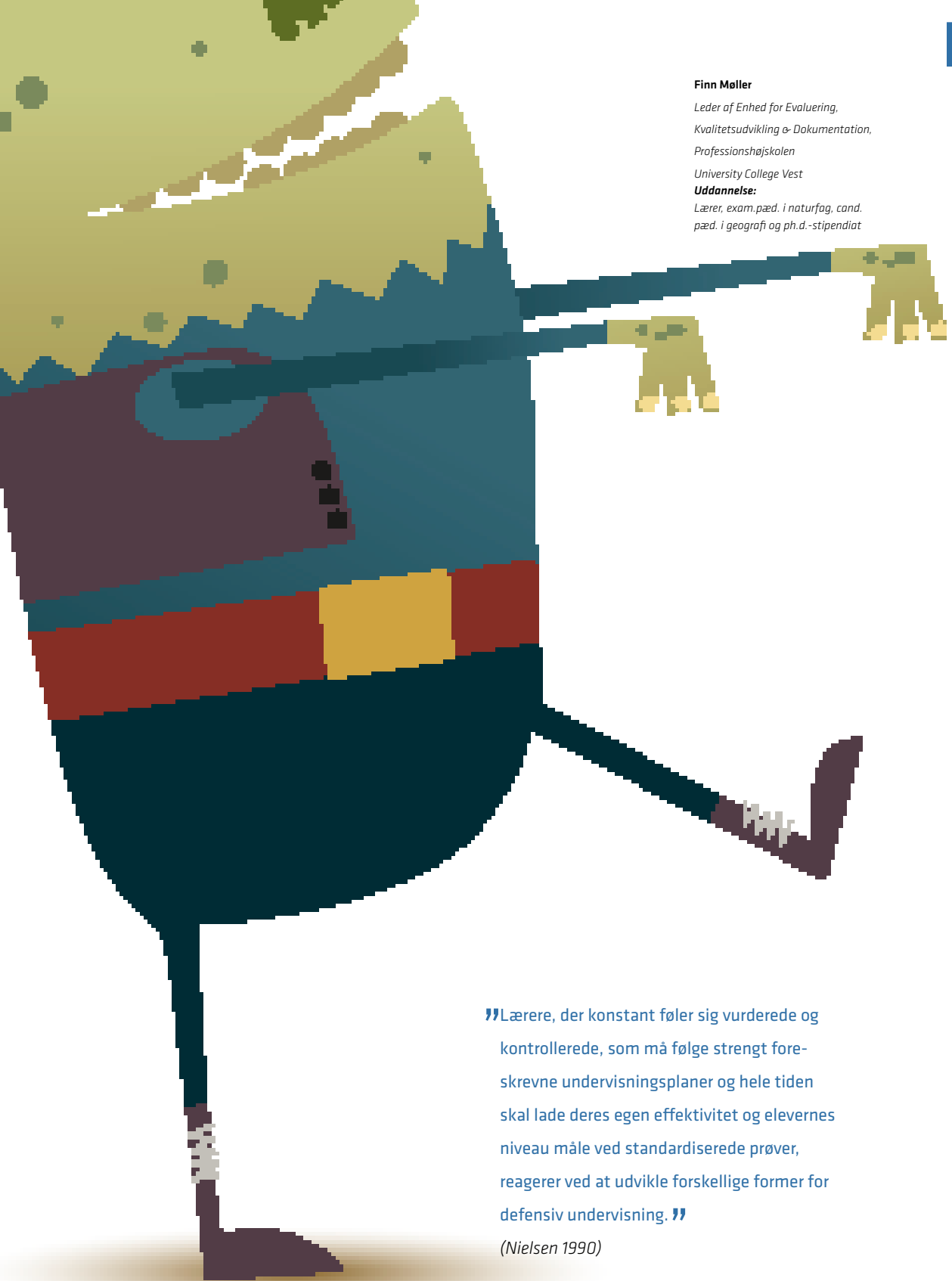
Evalueringsmonstret

For 10 år siden kunne danske skolelærere på forsiden af deres fagblad *Folkeskolen* læse følgende: "Et monster er løs. Et uhyre går gennem det danske uddannelsessystem – evalueringsmonstret" (*Folkeskolen* 1998, nr. 34). Forsideteksten henviste til en anmeldelse inde i bladet af en netop udsendt bog om fænomenet evaluering (Dahler-Larsen 1998), der på dette tidspunkt var blevet et stadig mere påtrængende begreb i dansk skolepolitik, og hvor alene debatten om dets mulige anvendelse i skolens hverdag efterlod såvel usikkerhed i brede skolekredse som direkte modstand hos flere lærere. Det var da også symptomatisk for tiden, at forfatteren af den omtalte anmeldelse konkluderede, at "lærerne skal tæmme uhyret. Det er ikke evalueringen, der skal styre lærerne." (Olsen 1998:5).

Spørgsmålet om, hvorvidt det så også lykkedes for lærerne at tæmme dette evalueringsuhyre, vil blive forsøgt besvaret sidst i denne artikel, men inden da vil vi se yderligere cirka 10 år tilbage i tiden for her at

søge efter en mulig forklaring på den afstandtagen til begrebet evaluering, som i 1990'erne herskede i danske skolekredse.

Med Undervisningsministeriets udsendelse af debatoplægget *Mål og med* (1989), der rummede visionære artikler om folkeskolens udvikling, mødte skolen for første gang ord, begreber og argumentationer, man almindeligvis mente tilhørte det private erhvervsliv, hvorfor de også blev oplevet som fremmede for skoleleverdenen. Der var tale om begreber som fx *kvalitets-sikring*, *kvalitetsudvikling*, *målsætning* – og *evaluering*. Debatoplægget vakte imidlertid ikke umiddelbart den store opstandelse i lærerkredse, hvilket muligvis skyldes, at man ganske enkelt ikke på dette tidspunkt reelt kunne forbinde artiklernes indhold med den hverdag, man oplevede i skolen. Anderledes forholdt det sig derimod for en række danske uddannelsesforskere, hvor eksempelvis Mogens Nielsen i en artikel i *Folkeskolen* fremførte sine bekymringer over de tendenser, han mente, debatoplægget var udtryk for:

Finn Møller

Leder af Enhed for Evaluering,
Kvalitetsudvikling & Dokumentation,
Professionshøjskolen
University College Vest

Uddannelse:

Lærer, exam.pæd. i naturfag, cand.
pæd. i geografi og ph.d.-stipendiat

”Lærere, der konstant føler sig vurderede og kontrollerede, som må følge strengt foreskrevne undervisningsplaner og hele tiden skal lade deres egen effektivitet og elevernes niveau måle ved standardiserede prøver, reagerer ved at udvikle forskellige former for defensiv undervisning.”

(Nielsen 1990)

Hvad Mogens Nielsen og andre frygtede, var dybest set, at *Mål og med* ikke blot var et uskyldigt partsindlæg i den skolepolitiske debat, men grundlæggende rummede ansatser til et skift i dansk uddannelsespolitik, hvor bl.a. anvendelsen af evalueringer blev gjort til et politisk styringsinstrument for folkeskolens virksomhed.

Dette synspunkt fandt op gennem 1990'erne bred tilslutning i lærerkredse, hvor modstanden mod anvendelse af evalueringer i skolens hverdag også blev begrundet i den opfattelse, at de politiske krav herom måtte skyldes en generel mistillid til lærerne, idet det var fornemmelsen, at indførelsen af evalueringer jo nok primært var motiveret i politikernes ønske om at kontrollere lærerens arbejde. Baggrunden for denne opfattelse skyldes givetvis lærernes daværende erfaringer med anvendelsen af evalueringer i forbindelse med deres egen undervisning, for selv om begrebet evaluering ikke tidligere havde været benyttet i skoleverdenen, så kendte alle lærere brugen af test, prøver og eksamener samt af de løbende vurderinger af elevernes arbejder, hvor fællesnævneren for de nævnte metoder var, at de alle skulle tjene til kontrol af elevernes udbytte af undervisningen. Evaluering blev således opfattet som ekstern kontrol af "nogen" eller "noget", og da begrebet fra politisk side blev koblet sammen med ønsket om at sikre kvaliteten af skolens virksomhed, blev det umiddelbart forstået således, at evaluering skulle anvendes som kontrol af lærernes arbejde.

Samtidig var det en udbredt opfattelse, at lærerne af fagpolitiske årsager ikke burde påtage sig arbejdsopgaver, der ikke eksplicit var beskrevet i folkeskoleloven. Man mente ikke, at det var tilfældet i forbindelse med fænomenet evaluering. Nedenstående citat fra lov om folkeskolen af 1993 var ganske vist kendt af lærerne, men blev generelt opfattet som noget, man jo altid havde gjort, hvorfor der ikke var grund til at ændre gældende praksis:

”§ 13 Stk. 2 Som led i undervisningen skal der løbende foretages evaluering af elevernes udbytte. Evalueringen skal danne grundlag for vejledning af den enkelte elev og for undervisningens videre planlægning.”

(LOV nr. 509 af 30. juni 1993)

Der herskede i 1990'erne således såvel usikkerhed som modvilje mod en mere systematisk anvendelse af evalueringer i skolens hverdag, og det var med sådanne holdninger, at mange lærere i slutningen af årtiet kunne erklære sig enige i Folkeskolens beskrivelse af evalueringsfænomenet som et såkaldt monster.

Evaluering som fænomen

Som bekendt kan evalueringer principielt have to forskellige formål, der dog i praksis ofte er vanskelige at adskille, fordi begge formål ved mange konkrete evalueringer vil være relevante og gældende. På den ene side kan evaluering have til formål at vurdere kvaliteten af en afsluttet indsats (et undervisningsforløb, et arbejde eller fx gennemførelsen af en politisk beslutning), dvs. at der vil være tale om en summativ evaluering. På den anden side kan evaluering have til opgave at vurdere en igangværende indsats med det formål at kvalificere dens fortsatte forløb, dvs. at evalueringen har en formativ karakter.

Folkeskolens lærere er almindeligvis enige i denne skelnen, men er derimod lidt mere usikre på spørgsmålet om, hvad der er evaluering, og hvad der ikke er. Det synes et igangværende forskningsprojekt at kunne påvise.¹ For er evaluering alene test og prøver, eller omfatter fænomenet fx også den daglige refleksion og diskussion over undervisningen og elevernes udbytte er den? Dette er af flere årsager et meget centralt spørgsmål at få besvaret – ikke blot for den

¹ Artiklens forfatter gennemfører aktuelt et ph.d.-forskningsprojekt, der bl.a. søger at afdække danske læreres erfaringer med de pædagogiske konsekvenser af den stigende anvendelse af evalueringer af folkeskolens samlede virksomhed, og har i den forbindelse gennemført en række interview af lærere.

enkelte lærer, men også, når det er intentionen at undersøge, hvor folkeskolen i disse år bevæger sig hen, og hvorledes evaluering anvendes til fremme heraf.

Danske evalueringsforskere (fx Albæk 2001:35; Andersen 2004:15; Dahler-Larsen 1998:11; 2000:12; 2003:17; 2006:27; Dahler-Larsen og Krogstrup 2001:14; Krogstrup 2006:17; Olsen og Rieper 2004:16) synes at være blevet enige om at være enige med den svenske evalueringsforsker Evert Vedung, når denne foreslår, at evaluering er "noggrann efterhandsbedömning av utfall, slutprestationer eller förvaltning i offentlig verksamhet, vilken avses spela en roll i praktiska beslutningssituationer" (Vedung 1998:20). Ganske vist fokuserer denne definition først og fremmest på evalueringens summative karakter, hvilket muligvis er årsagen til, at Evert Vedung sammen med Magnus Dahlberg senere har udvidet definitionen, hvorved også dens formative aspekt betones:

” [Evaluering er en] noggrann bedömning av en pågående eller en avslutad offentlig intervention i skyfte att den skall spela en roll i samtida og framtida praktiska handlingssituationer. Bedömningen av interventionen begränsas till förvaltning, slutprestationer och utfall. ”

(Dahlberg og Vedung 2001:36)

Det fremgår af denne definition af begrebet, at Magnus Dahlberg og Evert Vedung – og dermed også de omtalte danske forskere – lægger sig i direkte forlængelse af den angelsaksiske evalueringstradition, der benævnes *programevaluering*, og som anser evaluering som et integreret aspekt ved implementering af offentlige programmer, herunder bl.a. uddannelsespolitiske love og bestemmelser. I denne tradition opfattes evaluering som et redskab til at måle effekten af den førte politik bl.a. med det formål at kunne gribe justerende

ind, såfremt det måtte vise sig at være nødvendigt. Forudsætningen for, at evalueringer kan udføres på denne måde, er, at de er standardiserede, sammenlignelige og direkte forholder sig til centralt formulerede mål for den førte politiks implementering i praksis. Der er med andre ord tale om en politisk tilgang til styring af den offentlige sektor, hvor evaluering i tillæg bliver det redskab, der dels skal legitimere den førte politik, dels dokumentere kvaliteten af den.

Det var denne angelsaksisk inspirerede anvendelse af evaluering, Mogens Nielsen i 1990 frygtede ville overtage kvalitetssikringen af den danske folkeskole, som indtil da var funderet på en generel samfundsmæssig tillid til lærernes professionelle pædagogiske kompetencer, hvor lærernes didaktiske refleksioner over undervisningens tilrettelæggelse og udførelse samt interne test og prøver af elevernes udbytte heraf var det grundlag, kvalitetssikringen og dermed kvalitetsudviklingen blev foretaget på.

Den politologiske folkeskole

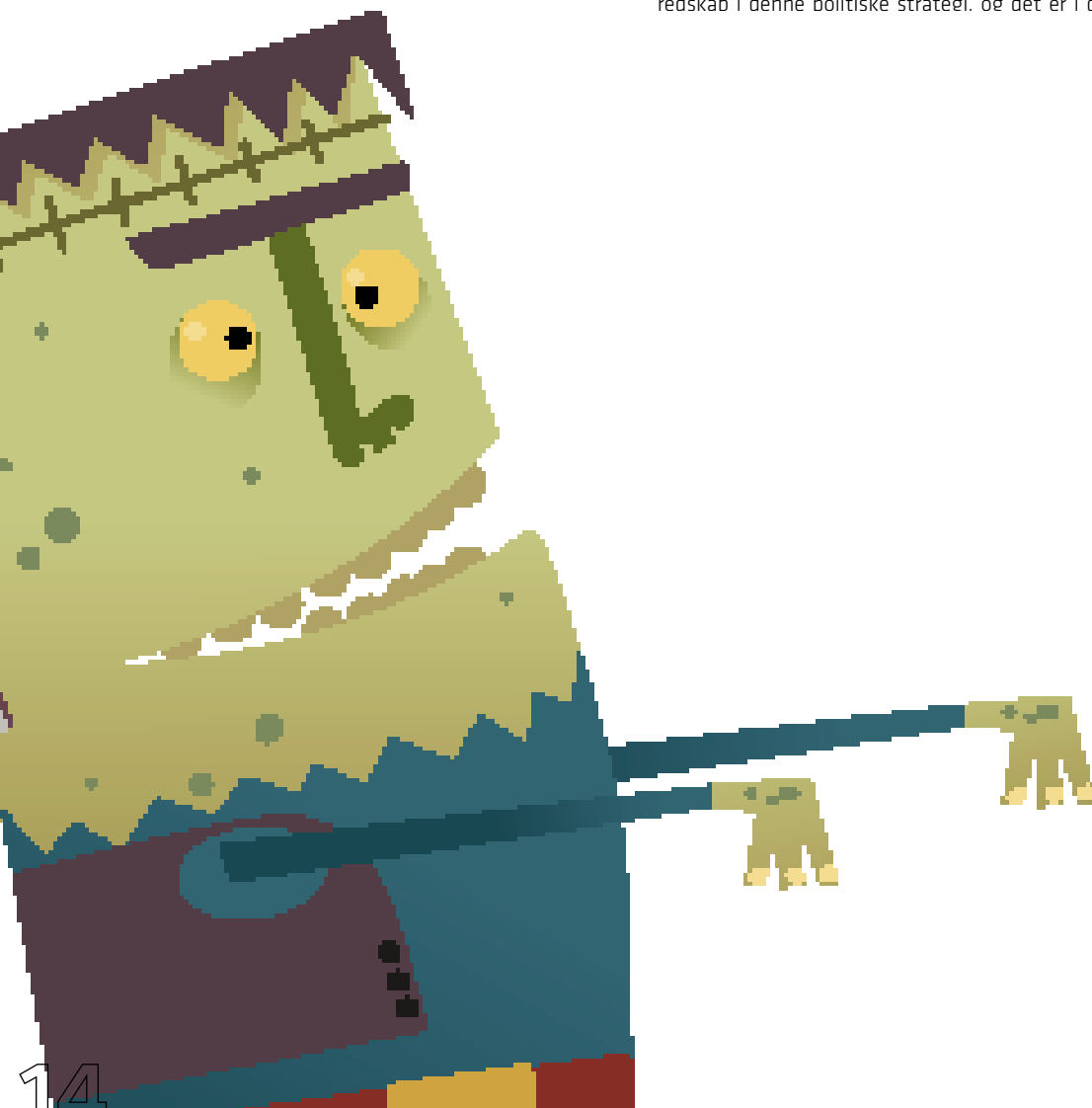
Vender vi os mod spørgsmålet om, hvorvidt evalueringstraditionen har fundet fodfæste i den danske folkeskole, eller om det er lykkedes lærere at tæmme uhyret, blive svaret nok et *både-og*. På den ene side har de sidste års politiske tiltag afsløret et markant ønske om fra centralt hold at styre skolens virksomhed gennem undervisningsstandarder (Fælles Mål), skærpede krav til lærerens anvendelse af individuelle læringsmål for eleverne (Elevplaner) og standardiserede test. På den anden side tyder det tidligere omtalte igangværende forskningsprojekt på, at selv om den centrale styring af skolens virksomhed opleves som skærpet inden for de seneste år, så er hverdagens undervisning ikke grundlæggende blevet ændret – endnu! For flere lærere udtrykker samtidig ængstelse for, at den øgede standardisering af undervisningen og den dertil knyttede evaluering på længere sigt vil kunne få den betydning, at lærere vil kunne finde det opportunt at tilrettelægge deres undervisning således, at en stor del af undervisningstiden vil blive anvendt til at give eleverne færdigheder og strategier til at mestre løsningen af de centrale test.

Samtidig tyder meget på, at den udvikling, som Mogens Nielsen advarede imod, nu er indledt, og at dette bl.a. (muligvis ubevidst) er sket med hjælp af danske evalueringsforskere. Fra politisk side blev en nyliberalistisk, kulturel værdikamp allerede annonceret ved Fogh Rasmussens regerings tiltræden, hvilket bl.a. har betydet, at der i dag i langt højere grad end tidligere anlægges et økonomisk markedssyn på den offentlige sektors virksomhed, herunder folkeskolens. Der skulle gøres op med "rundbordspædagogikken",

og skolens undervisning skulle effektiviseres og gøres målbar. Det blev hævdet, at OECD's PISA-undersøgelser kunne dokumentere, hvorledes tidligere tiders arbejde i skolen var slået fejl, hvilket der måtte rettes op på. Der måtte en kraftigere central styring til, og politisk blev det bl.a. søgt effektueret gennem indførelsen af undervisningsstandarder i skolens fag og standardiserede test.

Evaluering blev som nævnt det primære styringsredskab i denne politiske strategi. og det er i denne

n ve-
: eva-
: som
ering,
i den
have
dette
ame-
op er
lerfor
r ud-
sfelt.
g, når
jansk
nslag
, der
i lig-
øiske
siste-

ret et langt bredere syn på evaluering som begreb og praksis, idet det bl.a. har omfattet didaktisk refleksion og som sådan har været et integreret aspekt ved lærernes professionelle, pædagogiske kompetencer. Det har således været karakteristisk for den danske folkeskole, at evalueringer primært har været designet og anvendt af skolens lærere, og at de har været benyttet som arbejdsredskaber for den enkelte lærer i forbindelse med dennes fortløbende kvalitetsudvikling af undervisningen, der er sket under direkte hensyntagen til såvel den enkelte elev som den samlede elevgruppe. Fokus har været evalueringens formative aspekt, og evalueringernes resultater har "tilhørt" læreren som didaktiker. Og netop dette forhold, at danske lærere har fungeret som didaktikere, har været det særkende i denne undervisningstradition, der har adskilt dem fra deres angelsaksiske kollegaer og bl.a. bidraget til udviklingen af den internationalt set højt respekterede danske folkeskolemodel.

Men måske er det netop det, der er intentionen med den aktuelle danske politik på skoleområdet, nemlig at erstatte den traditionelle danske folkeskolemodel med en angelsaksisk inspireret politologisk grundskole? For hvis kvaliteten i den danske folkeskole først og fremmest ønskes dokumenteret gennem centralt udarbejdede programevalueringer, der refererer til politisk fastlagte standarder for undervisningens indhold (*curricula*), eksisterer risikoen for, at lærere umærkeligt vil tilrettelægge deres undervisning således, at deres elever vil kunne klare sig bedst muligt i de eksterne test. Men sådanne, som det også er påvist med hensyn til PISA-undersøgelserne (Hopmann m.fl. 2007), formår ikke at omfatte skolens samlede dannelsesopgave, idet de alene retter sig mod elevernes faktuelle viden inden for dele af fagenes områder. Herved tenderer de at reducere skolens kvalitet til det, der alene er umiddelbart kvantificerbart og målbart. Og sker det, vil den politologiske folkeskole være en realitet.

Litteratur

Albæk, Erik (2001): "Hvorfor nu al den evaluering?" I Peter Dahler-Larsen og Hanne Kathrine Krogstrup (red.): *Tendenser i evaluering*. Syddansk Universitetsforlag.

Andersen, Michael (2004): *Intern evaluering af undervisning*. Gyldendal.

Dahlberg, Magnus og Evert Vedung (2001): *Demokrati och brukarutvärdering*. Studentlitteratur.

Dahler-Larsen, Peter (1998): *Den rituelle refleksion - om evaluering i organisationer*. Odense Universitetsforlag.

Dahler-Larsen, Peter (2000): "Evalueringernes begrundelsessammenhænge". I *Forskningstidsskrift fra Danmarks Lærerhøjskole*, 4. årgang, nr. 6, november, p. 11-16.

Dahler-Larsen, Peter (2003): *Selvevalueringens hvide sejl*. Syddansk Universitetsforlag.

Dahler-Larsen, Peter (2006): *Evalueringens kultur. Et begreb bliver til*. Syddansk Universitetsforlag.

Dahler-Larsen, Peter og Hanne Kathrine Krogstrup (2001): "Tendenser i evaluering - en introduktion". I Peter Dahler-Larsen og Hanne Kathrine Krogstrup (red.): *Tendenser i evaluering*. Syddansk Universitetsforlag.

Krogstrup, Hanne Kathrine (2006): *Evalueringsmodeller*, 2. udgave. Academica.

Hopmann, Stefan Thomas, Gertrude Brinek og Martin Retzl (red.) (2007): *PISA zufolge PISA - PISA According to PISA. Hält PISA, was es verspricht? - Does PISA Keep What It Promises?* Lit Verlag.

Nielsen, Mogens (1990): "Kvalitets-apostlenes gerninger". I *Folkeskolen* nr. 3, p. 64-66.

Olsen, John Villy (1998): "Lærerne skal tæmme uhyret". I *Folkeskolen* nr. 35, p. 4-6.

Olsen, Leif og Olaf Rieper (2005): "Evalueringens begrebet, modeller og paradigmer". I Olaf Rieper (red.) (2005): *Håndbog i evaluering. Metoder til at dokumentere og vurdere proces og effekt af offentlige indsatser*. AKF Forlaget

Vedung, Evert (1998): *Utvärdering i politik och förvaltning*, 2. udgave. Studentlitteratur.

Mål og med - et oplæg til debat om kvalitet i undervisning og uddannelse i Danmark (1989), Forlag: Undervisningsministeriet